

שפתי ישינים

גנוזות וכת"

מחידושי תורתם של גדולי הדורות זיע"א שלא שזפתם עין הדפוס

גליון
מספר
77

הגדה של פסח

עבדים היינו לפרעה במצרים, ויוציאנו ה' אלהינו משם ביד חזקה וברוע נטויה, ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו וכו'.

חוב גבייהו, לקיים קרא"י כי גר יהיה" וכו', והוי ממש כלוה מחברו ומתחייב לשלם תוך זמן פלוני. והקשו המפרשים, דא"כ אמאי יצאו קודם הזמן. ותירצו, דשאר גליות השלים. אך ע"ז קשה, דה"מ דע"י ממון מותרת, כשיד ישראל תקיפה עליהם כנז"ל. עוד ידוע, דישאל דין אשה יש להם עם הקב"ה, והקב"ה כה.

מעתה זהו אומרו 'עבדים היינו לפרעה' דהיינו שהיינו חבושים בידו ע"י ממון, ואי תקשה קושית המפרשים דאיך חזרנו להיות לו לאשה, דאפילו אי תמצי לומר דע"י ממון מותרת, הני מילי כשידם תקיפה, לזה אמר 'כי בחזק יד' דהיינו ידם תקיפה, ובשביל זה חזרנו להיות לו לאשה, ודו"ק.

ובזה יבא על נכון כוונת המגיד 'תם מה הוא אומר' וכו', ודו"ק. ועפ"י יתפרש הכתוב "והיה כי ישאלך בנך לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד" וכו', ודו"ק.

הגאון רבי יוסף חיים אבוחבט זצ"ל,

מחור"ר טבריה."

ונלע"ד לפרש, בהקדים חקירת הראשונים, דהקב"ה אמר' ועבדו ת' שנה, והם לא עבדו כי אם רד"ו. ותירצו, דקושי השעבוד השלים המנין.

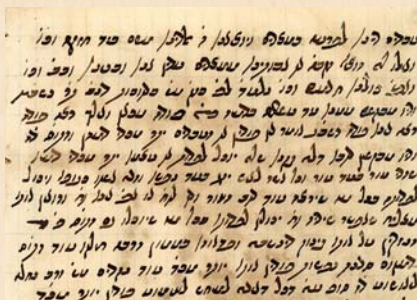
אמנם כתבו ז"ל דזה התירוץ אינו מן הישוב, רק אי במונח דישאל הם בנים, אז יועיל קושי השעבוד להשלים, כמו שאמרו פ"ק דבתרא' במשל האב שכעס על בנו, דאכתי חביבותא גביה. א"כ גם במצרים, אף כי גזרה חכמתו יתברך גלות מצרים, אמנם ודאי לא ניהא לה להעביד הבן יקיר בקושי, ודינא הוא דקושי השעבוד ישלים המנין, אבל אם יש לנו דין עבדים, קושי השעבוד לא יוסיף כח לצאת ישראל קודם הזמן, כי הרב שכועס על עבדו, כל המעבידו עושה נחת רוח לרבו. עוד ידוע, דכהן אינו מטמא אלא לבנו. עוד ידוע, דהקב"ה כה.

ועפ"י עשה האלוקים לבוא למצרים מלאה גילולים והוא כהן, לומר דדין בנים יש לנו, וכהן מטמא לבנו, וקושי השעבוד משלים המנין כנזכר. מעתה יבא על נכון כוונת המגיד עבדים היינו וכו', ר"ל לסברת פרעה שאנחנו עבדים, בשביל זה היה משעבדם בקושי כנז"ל, אבל אינו כן, דאנחנו דין בנים יש לנו, דהא ראי' "ויוציאנו ה' אלוהינו" הוא בעצמו ואפילו [שהוא] כהן, להורות שדין בנים יש לנו, וקושי השעבוד השלים. ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו עדיין, ר"ל דאם לא הוציא הקב"ה אותנו, אזי מורה באצבע דדין עבדים יש לנו, ולזה עדיין וכו', כדי להשלים המנין, ועי"ז נטמעים ונשארים במצרים, ודו"ק.

ועפ"י יתפרש כוונת הפסוק "והיה כי ישאלך בנך לאמר מה זאת ואמרת אליו כי בחזק יד" וכו', והרי הוא כמבואר, ודו"ק.

ובאופן אחר נלע"ד לפרשו, בהקדים מה דאיתא במסכת כתובות" וז"ל: האשה שנחבשה ביד עכו"ם, ע"י ממון מותרת לבעלה, ע"י נפשות אסורה. גרסינן בגמרא, אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב, לא שנו אלא שיד ישראל תקיפה על אוה"ע, אבל אם יד אוה"ע תקיפה על עצמם, אפילו ע"י ממון אסורה. וכתבו התוס' [ד"ה] ע"י ממון מותרת לבעלה, אפילו היא אשת כהן.

והנה, גלות מצרים שנתחייבו ישראל לישב שם ת' שנה, היה כגון

כת"י הג"ר יוסף חיים אבוחבט זצ"ל

ענייני פסח בהלכה

[כתב] הרמב"ם הלכות חמץ ומצה (פ"ג דין ז) האוכל מן החמץ עצמו כל שהוא וכו'.

עיין למהרל"ח (בסי' יז"ט) שכתב דמשום דכתיב "לא יאכל בציר" וכו', ולא נפיק מחלב שלא היה לו שעת הכושר, משא"כ חמץ שהיה לו שעת הכושר. והקהלת יעקב" (בדף לו ע"ב"ט) כתב, דהכריחו הר"ם לזה, ממאי דאיתא בסוף פרק בתרא דיומא, דגם ביום הכפורים חצי שיעור אסור מן התורה, ומנלן הא לא מצי למילף מחלב שלא היה לו שעת הכושר, אלא ודאי דאיכא קרא בחמץ ומיניה ילפינן, ע"ש. ולכאורה, איך מצי יליף מחמץ, הא איכא למפרך מה לחמץ שכן אסור בהנאה. וי"ל, דאמרינן חלב יוכיח ואתי במה הצד.

והרב הנזכר הקשה דא"כ נבלה ושאר איסורים דאינם ענושים כרת, מנלן לאסור בהם חצי שיעור, הא איכא למפרך מה להנך שכן ענושים כרת, ע"ש. וכבר כתב הערך השלחן (באורח חיים סי' תמג סוף אות ג), דגם בערלה דכתיב לא יאכל בציר"י אסור חצי שיעור, וא"כ מצי למילף מינייהו במה הצד שפיר. והערך השלחן שם הקשה, לרבי יוסי הגלילי דחמץ בפסח מותר בהנאה, למה לי דכתיב כל בחלב, לילף מחמץ וערלה במה הצד, ע"ש.

א. עיין בינה לעתים דרוש כה, ועוד. ב. בראשית טו, יג. ג. ראש דוד פרשת שמות. ד. דף יע"א. ה. ויקרא כא, ב. ו. סנהדרין דף לט ע"א. ז. שמות יג, יד. ח. דף כו ע"ב. ט. בראשית טו, יג. י. עיין גבול בנימין ח"ג דרושים ט"ו ונ"ח. יא. עיין שמו"ר פרשה טו פסקא לא. יב. שמות יג, יד. יג. הג"ר יוסף חיים זצ"ל נולד בשנת תרמ"א לערך לאביו החכם רבי בכור מסעוד אבוחבט זצ"ל, מחכמי טבריה, חתנו של הגאון שלשלת יוחסין רבי רחמים שלמה אבואלעפייא זצ"ל, על ברכיו נתגדל ר"ח וינק תלמודו מחכמי העיר. בשנת תרס"א יצא כאביו בשליחות חכמי עירו למדינות הבלקן. רוב ימיו היו ימי חולי ומכאוב בחוליים שונים, ועם כל זאת עסיק באורייתא תדיר והותיר אחריו חידושי תורה רבים בהלכה ובאגדה. את קורות חייו העלם בחרט סופרים וקראם בשם מאורעות יוסף (אלעד תשע"ד). נלב"ע בקי"ש ביום ב' כסליו תרע"ה ומנ"כ בטבריה. מתוך חיבורו בן יוסף כת". יד. צ"ל: פרק א. טו. דברי רבינו מוסבים על קושית האחרונים על הרמב"ם המובאת במשנה למלך שם, ל"ל קרא לאסור כל שהוא בחמץ בפסח, הא בכל איסורין שבתורה ק"ל חצי שיעור אסור מן התורה, וילפינן לה מחלב (יומא דף עד ע"א). טז. צ"ל: סימן יח. יז. שמות יג, ג. יח. למהר"י אלגאזי. יט. מהדורת שלוניקי תקמ"ו. כ. דף עג ע"ב. כא. פסחים דף כח ע"ב.

ושמעתי מהר"א חג'אג' הי"ב תירוצ' לזה, דאיכא למפרך מה להצד השוה שבהם שכן אסורים בסחורה, משא"כ חלב, כדכתב הרמב"ם (סוף פ"ח מהל' מאכלות אסורות²²), ע"ש, וכדעת הסוברים דאיסור סחורה מדאורייתא, עכ"ד.

ואני אומר, דאיכא למפרך בפשיטות מה להנך שכן לא הותרו מכללן, משא"כ בחלב כדפריך הגמ' בכמה דוכתי, מיהו הרי לרבי יוסי הגלילי לא חשיב להאי פירכא כדאייתא בפסחים (דף כג ע"ב), אלא דכבר כתבו התוס' שם²³, דבעלמא מודה דפריך שפיר, ע"ש.

אך הדבר קשה לשיטת התוס' בחולין (דף קכ ע"א בד"ה חלב וכו'), ע"ש. גם אי אמרינן דערלה הויא הותר מכללא דהיינו הנטוע לרבים כדכתב הצ"ח בפרק כל שעה²⁴, א"כ גם לשיטת התוס' דפסחים קשה, והיינו דנקיט הערך השלחן ערלה ולא קשיא ליה מחמץ לחודיה. אלא דכבר

כתבנו במקום אחר, דמ"מ לא הויא ערלה הותר מכללן, כיון דלא כתיב כל. ותו, דהא פלוגתא דתנאי היא, אי שרי ערלה הנטוע לרבים²⁵. ואפשר לומר, דרבי יוסי הגלילי אית ליה דאסור, וא"כ לשיטת התוס' דפסחים לק"מ, רק לשיטת התוס' דבחולין.

ואמינא מעתה מחוורתא מילתא, דלשיטת התוס' בחולין אפשר לומר דסבירא להו כדעת הסוברים איסור סחורה מדאורייתא, וא"כ ניהא קושיית הערך השלחן כדברי מהר"א חג'אג' הנ"ל, ולשיטת הסוברים איסור סחורה מדרבנן צ"ל דסבירא להו כשיטת התוס' בפסחים.

אך יש להעיר, אי התוס' בחולין ס"ל דאיסור סחורה מדאורייתא, מאי מקשה והואיל דנפש אתי לשום דרשה²⁶, הא איכא למימר מה להנך שכן אסורים בסחורה משא"כ בחלבן, אלא ודאי דס"ל דאיסור סחורה אינו אלא מדרבנן, והגם שהקהלת יעקב (בדף עז ע"ג) הוכיח במישור מדברי התוס' במעילה דאיסור סחורה מדאורייתא, י"ל דבחולין מיחלפא שיטתייהו, וכמו דמיחלפא מדבריהם דפסחים הנזכר לעיל.

אולם בגמ' גופא יש להקשות, למה לא עביד האי פירכא כי היכי דתיהוי גם אליבא דרבי יוסי הגלילי, וא"כ קשה מהא לשיטת הסוברים סחורה דאורייתא. אלא, ד"ל דהסוברים סחורה דאורייתא, ס"ל כהתוס' בפסחים, וא"כ הגמ' חדא מינייהו נקט.

אך קשה בגמ' דפסחים²⁷, דמאי יליף רבי יוסי הגלילי גיד מחלב, הא איכא למפרך מה לחלב שמותר בסחורה, וי"ל דהיא גופא ילפינן. אלא דמדברי הר"מ (בסוף פ"ח ממאכלות אסורות²⁸) אינו נראה כן. וכבר כתב השער המלך (בפ"ח מהלכות מאכלות אסורות דין ו'), דכיון דאינו אלא גילוי מילתא בעלמא דיהא בכלל נבלה לכן ילפינן שפיר, ע"ש.

הדור מיהא בעי דלשיטת התוס' בחולין, קשה קושיית הערך השלחן הנזכר לעיל, דלא יגהה מזור לא תירוצ' מהר"ח ולא תירוצינו כמדובר. וי"ל, דרבי יוחנן דאמר חצי שיעור אסור מן התורה מקרא דכל חלב²⁹, ס"ל כשינויא קמא דפסחים דאין הכי נמי דאסר ג"כ בהנאה, והיינו

משום דאית ליה האי פירכא דהותר מכללן, ושינויא בתרא דפסחים אתי כריש לקיש, ותו לא מיד.

הגאון רבי דוד צפג' זצ"ל, מחו"ר תונים, מח"ס דברי דוד³⁰.

הרמב"ם פסק בהלכות אישות³¹, דאם מקדש אשה במעשר שני אינה

מקודשת, דמעשר שני ממון גבוה הוא. ובהלכות חלה³² פסק, דעיסה של מעשר שני חייבת בחלה ויוצאים בו³³.

והקשו המפרשים³⁴ עליו, ואמאי יוצאין בו, הא פסק³⁵ דמעשר שני ממון גבוה הוא. ואמר אדמ"ו לתרץ, דהנה תוס' הקשה לעיל ("דף ה ע"ב, בד"ה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה), הקשה הר"י דאורלייניש דהכא לא מצריך תרי קראי

למעוטי נכרי וגבוה, דמחד לך³⁶ ממעטינן תרוייהו, והתם במנחות³⁷ תרי עריסותיכם כתיבי³⁸, חד למעוטי גוי וחד למעוטי הקדש, עיי"ש מה שתירצו.

ואדמ"ו אמר בשם הגאון ר' מרדכי בנעט לתרץ, דהנה לקמן (דף מו³⁹, תוס' בד"ה הואיל אי בעי מתשיל עלה וכו') [הקשו תוס'], אמאי אמרינן דמצת מעשר שני אין יוצאין בה בפסח לרבי מאיר⁴⁰ דסבר מעשר שני ממון גבוה, הא הואיל ואי בעי מתשיל עלה חשוב כשלו. ותירצו שני תירוצים, עיי"ש תירוצ' הא'. ותירוצ' הב' הוא, משום כיון דיפדנו ממילא יהיה שלו ועובר על כל יראה ובל ימצא, ממילא לא אמרינן הואיל. ובזה מיושב קושית התוס'⁴¹, מה שהקשו לעיל בשלמא גבי מנחות דקאי לענין חלה, איצטריך קרא על הקדש לחודא, משום דהוא אמינא למימר הואיל והוי שלכם, לפיכך צריך קרא לחודא. אבל הכא גבי פסח, לא אמרינן הואיל, דאי יפדנו ממילא (מה לי) עובר על כל יראה ובל ימצא, ובכחאי גונא לא אמרינן הואיל, לפיכך שפיר יכול למילף מחד מחד קרא.

והנה לפי זה לכאורה קשה, מאי קאמר הגמ' או דלמא שאני התם דכתיב עריסותיכם תרי זימנא. הא איצטריך, חד לגבוה וחד לנכרי דאמרינן הואיל. אבל זה אינו, הא תינח אי אמרינן הואיל אז צריך תרי קראי על הקדש לחודא, אבל אי לא אמרינן הואיל שפיר קממעט גבוה וגוי מפסוק אחד, ושפיר מיושב הרמב"ם, דהגמ' דידן קאי אליבא דרבי מאיר דסובר לא אמרינן הואיל, לפיכך יכול למעט גבוה וגוי מחד פסוק, וממילא נשתייר חד קרא, ואוקמי דאין יוצאין במצה של מעשר שני. אבל הרמב"ם קאי לדינא, דפסקינן דאמרינן הואיל, ממילא צריך לגבוה קרא לחודא, ולא נשתייר לך קרא דאין יוצאין במצה של מעשר שני, לפיכך פסק דאין יוצאין בו.

הגאון רבי משה שיק זצ"ל⁴².

כ"ה הגאון רבי דוד צפג' זצ"ל

כב. הגאון רבי אברהם חג'אג' זצ"ל, מחו"ר תונים, מח"ס זרעו של אברהם. **כג.** הלכה טז. **כד.** ד"ה ומה חלב. **כה.** פסחים דף כב ע"א. **כו.** ערלה פ"א משנה ב. **כז.** שכן כתבו תוס' בחולין שם. **כח.** דף כג ע"ב. **כט.** הלכה טו. **ל.** יומא דף עד ע"א. **לא.** ויקרא ז, כג. **לב.** הגאון רבי דוד צפג' ב"ר הגאון הדיין ישועה זצ"ל, מגאוני חכמי ורבני תונים, בעת שהיתה מגיפה בתוניס בשנת התקע"ז ברחו רבים מבני העיר לליוורנו שם נולד הג"ר דוד זצ"ל, לאחר זמן שבו לכור מחצבתם - תוניס. מהיות אביו חד מגדולי חכמי העיר הסתופף בנו תחת גלימתם של גדולי הדור ובחיבורו מביא במספר מקומות משא ומתן עם חכמי המקום כדוגמת ר"א הכהן זצ"ל בעל משמרות כהונה, הגאון רבי שלמה שמאמה זצ"ל מח"ס בגדי שש, מהר"א חג'אג' זצ"ל מח"ס זרעו של אברהם (ובחיבור זה הודפסה תשובה ארוכה מהגה"ד). בספר שלמי תודה להג"ר שלמה דאנה זצ"ל מביא מחידושי הנמצאים בכת"ז שלפנינו. לפרק זמן היה רב העיר מוסתיר. חיבורו הנדפס דברי דוד (ג'רבה תשי"א) הכולל את חיבוריו זרע דוד (עמ"ס ברכות וסדר זרעים) ומועד דוד (מסכתות מסדר מועד). לפנינו חידושי לכמה ממסכתות הש"ס. נלב"ע בשנת תרנ"ן לערך. **לג.** פרק ה הלכה ד. **לד.** פרק ו מהלכות ביכורים הלכה ד. **לה.** ידי חובת מצה, פרק ו מהל' חמץ ומצה הלכה ח. **לו.** לח"מ וכו"מ שם. **לז.** פרק ג מהלכות מעשר שני הלכה יז. **לח.** פסחים. **לט.** שמות יג, ז. **מ.** דף סז ע"א. **מא.** במדבר טו, כ - כא. **מב.** ע"ב. **מג.** לעיל דף לח ע"א. **מד.** הנ"ל בתחילת הדיבור. **מה.** הגאון הנודע רבי משה שיק זצ"ל - מהר"ם שיק, נולד בשנת תקס"ז בעיירה ברעזאוו לאביו רבי יוסף זצ"ל מגזע הגאון בעל תוס' יו"ט ולמעלה בקדש. בשנת תקע"ח גלה למקום תורה והחל ללמוד אצל דודו הג"ר יצחק פרנקל זצ"ל, אב"ד פרויענקירכען. בן י"ד שנה נתקבל לתלמיד בישיבה המפורסמת של רבו המובהק הגאון רבי משה סופר זצ"ל בעיר פרעשבורג בשנת

דרוש לשביעי של פסח

"ויאמינו בה' ובמשה עבדו, אז ישיר משה ובני ישראל את השירה" (יר, לא - מו, א).

שמו"ר (סוף פר' כג), "זה אלי ואנוהו", אמר להם הקב"ה לישראל, בעוה"ז אמרתם לפני פעם אחת "זה אלי", אבל לעתיד לבא אתם אומרים אותו דבר שתי פעמים, שנאמר^מ "ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו", ע"כ.

הקדמת הדרוש

ישובה המעשה והפועל הישר אשר יותחל בכונה נכוחה, ובאופן נאות לשיקוה ממנו תכלית יקר, כי בודאי ייטב אחריתו מראשיתו ויבא לידי גמר טוב, וההפך בהפכו. והנה בענין המעשה המותחל באופן נאות, אמרו בקהלת רבתי^נ על פסוק^מ "טוב אחרית דבר מראשיתו". טוב אחרית דבר, כשהוא טוב מראשיתו, וזה אָמְרו על עצמו אלישע אחר לר' מאיר אחר צאתו לתרבות רעה, בכונה לאמר לו שדוקא מי שהוא טוב בראשיתו תהיה לו אחרית טובה מלימודו, לא זולתו. ושלפי שהוא עצמו לא היה טוב בראשיתו, לא ראה אחרית טובה מלימודו (יעעז"ב במד' הנז').

גם בני גד ורואבן על הַחֶלֶם לבקש לעצמם נחלה בלתי נאותה, חוץ לזמנה וחוף למקומה ובאופן בלתי נאות וחפצו לקבוע דירתם בחו"ל, להיותם כ"כ להוטים אל אהבת הממון, עד הקדימם אותו אל אהבת בניהם ואהבת הדירה בארץ הקדושה אשר ה' אלדינו דורש אותה תמיד, לא הוטב להם באחריתם, ואדרבה גלו מארצם קודם לכל שאר השבטים, כאמור זה במדבר רבה (פר' כב"ט). ושם^י דרשו עליהם, מאמר המלך החכם על פסוק^נ "נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך".

שני המלכים הראשונים שמלכו על כניסתנו הקדושה, המה לנו לעינים בשני ההפכים האלה, הלא המה שאול ודוד עליהם השלום. כי הנה שאול ע"ה, בתחלת מלכותו עבר על הצווי הראשון שנצטוו משמואל הנביא ע"ה, שהוא צווי "שבעת ימים תוחל עד בואי אליך"^{יב}, שהיתה כונתו לומר לו שלא יקריב שום קרבן עד בואו אליו. והוא, עד שיבוא שמואל אליו, החל להקריב הקרבנות שהיה לו לשמואל להקריב, וזה גרם לו אחרית בלתי טהור, כי כן אמר לו שמואל בבואו אליו^{יג} "נסכלת לא שמרת את מצות ה' אלדיך אשר צוץ כי עתה הכין ה' את ממלכתך על ישראל עד עולם, ועתה ממלכתך לא תקום בקש ה' לו איש כלבבו [כלומר, שידוע בו שיתנהג כחפצו ורצונו יתברך] ויצוהו ה' לנגיד על עמו" וכו'.

וכמה וכמה נזקים ומאורעים קשים, גרמה זאת ההתחלה הבלתי נאותה לשאול ולישראל כנוודע מהכתוב שם בשמואל. ולהיות כי עבירה גוררת עבירה, זאת ההתחלה הבלתי נכוחה הולידה תולדה קשה ממנה, שהיא ההשארה שהשאיר שאול במלחמת עמלק, אשר גרמה מה שגרמה לשאול ולישראל, מיד ולדורות כנוודע.

לא כן אמנם עשה דוד ע"ה, רק אדרבה תכף ומיד שמשחו שמואל למלך, שם לבו מעצמו על המצות שהיו מוטלות על המלך הראשון שיהיה לישראל, שהן למחוק זרעו של עמלק ולבנות בית הבחירה, כי ענין מחיית זרע עמלק נלמד ממה ששם נפשו בכפו להרוג את גלית, אשר חכמים הגידו שנולד מעמלק [יעעז"ז באלון בכות^{יד} בפירוש מזמור "זכור ה' לדוד"^{יז}]. וענין בנין בית הבחירה, נלמד ממה שאמר הכתוב^{יח} "אם אבוא באהל ביתי וכו', עד אמצא מקום לה" וכו' [גם על זה יע"ש].

ולפי שהתחלותיו בראשית המשחו למלך, גם טרם יתפרסם בגדר

זה, היו כ"כ טובות ונכוחות, השי"ת עזרהו להשלים בשליחות הענינים ההם שהתחיל מעצמו לתת נפשו עליהם. כי תחלה טרם יפורסם למלך, מסר בידו את גלית שהיה מזרע עמלק כאמור. ואח"כ זיכהו למצוא המקום האמתי לבנין בית הבחירה^{יט}, וגם זה היה בטרם יפורסם למלך.

אמנם, אחר שנתפרסם למלך זיכהו השי"ת להשלים כמעט מכל וכל את שני הענינים ההם כחפצו ורצונו, כי בענין מחיית עמלק שתי פעמים הכה אותם, בפעם אחת הכה מהם י"ח אלף, ובפעם אחרת י"ב אלף [כ"כ רש"י ז"ל בשמואל ב' ח"ג]. ובמלכים א' יא^י, אמר הכתוב שיואב הכרית כל זכר באדום, ועמלק הוא מכלל אדום. [יש המשך כאן בדברי רבינו בכת"י...].

ובענין בנין בית הבחירה, אף כי השי"ת אמר לו^כ "רק אתה לא תבנה הבית", מכל מקום זיכהו למצוא מקומו האמתי נגד סברת מי שהיה רוצה לבזותו בעין עיטם^{כא}, וזיכהו ג"כ לבנות יסודיו על מקום השיתין, כאמור בש"ס פרק ד' דסוכה^{כב}. [ומה שלא זיכהו שיבנהו הוא עצמו, עיקר הטעם היה לטובת ישראל, כמבואר אצלנו בדרושנו לפרשת בעלותך על פסוק^{כג} "כי אני ה' לא שניתי" וכו', יע"ש].

יצא לנו מכל האמור, אמתות מה שאמרנו, שכל מעשה המותחל בכונה נכוחה ובאופן נאות, יבוא בודאי לידי גמר טוב, וההפך בהפכו.

על ההקדמה היקרה הזאת יוסד היום מסד דרושנו בע"ה, כי הוא ממש כעת דבר בעתו, כי כן אבותינו אשר במצרים, יען החלו באמונה תחלה בשליחות הראשון אשר שולח אליהם מהשי"ת ע"י משה רבינו ע"ה, כמו שאמר הכתוב בענין ההוא^{כד} "ויאמן העם" וכו', זכו להתמיד במדה המעולה ההיא, עד שמצדם זכו ביום הקדוש הזה, לשורר אליו יתברך על נס קריעת ים סוף אשר קראנו היום בספר תורת אלהינו, כאשר עתה נבאר בעזרו יתברך אשר מפיו דעת ותבונה, וזה החלנו.

ראשית הדרוש

ישירים התמימים וברי הלבב ישראל הקדושים, מצד אמונתם ותמימותם ובור לבבם, שבחם השי"ת ע"י הנביא ירמיהו ע"ה^{כה} באמרו על כללותם "זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה", דהיינו שהיו נחשבים תמיד בתמימות לב על כל ציווייו יתברך, אף בדברים שהיו נראים מתנגדים אל הטבע האנושי.

הדבר הזה מצאנוהו בפרשת היום הקדוש הלזה, כי שם נאמר^{כו}: "דבר אל בני ישראל וישבו ויחננו לפני פי החירות וכו', וחזקתי את לב פרעה ורדף אחריהם וכו' ויעשו כן". ופירש רש"י ז"ל^{כז}, להגיד שבחם שלא אמרו איך נתקרב אל רודפינו וכו' אלא אמרו וכו', יע"ע.

ואף כי אח"ז נמצאים שם פסוקים שנראים מתנגדים לדברינו אלה, והם פסוקים^{כח} "המבלי אין קברים וכו' הלא זה הדבר אשר דברנו" וכו', שנראה מהם אדרבה שלא היו מאמינים כל כך. ומה שאמר להם משה רבינו ע"ה מפי ה' יתברך^{כט} "ואכבדה בפרעה" וכו'. זה יתיישב, בהקדים מה שכתב רש"י ז"ל על מה שאמר הכתוב^ל "והנה מצרים נוסע אחריהם", שראו השר של מצרים נוסע מן השמים.

ומה שאמרו בזוהר חדש דשיר השירים (דף כ"ט) על פסוק^ל "לסוסתי" וכו', על מה שאמר הכתוב גבי פרעה הרשע ברדפו אחרי ישראל^{לא} "ויקח שש מאות רכב בחור" שפרעה הרשע נתחכם ונתאמץ בכל יכלתו, למצוא אופנים נכונים לפי שטותו וחכמתו בטומאתו, להתנגד לישראל ולהשתדל להתגבר עליהם, ולזה לקח לו ת"ר רכב בחור, נגד מספרם של אנשי ישראל שהיו ת"ר אלף, [ובזוה"ק פר' בשלח דף מו ע"ב אמרו עוד, "וכל

התקצ"ח עפ"י בקשת רבו התמנה לאב"ד בעיר יערגין הסמוכה לפרעשבורג, שם הרבה להרביץ תורה בתלמידים. משנת התרכ"א ועד לפטירתו בא' שבט התרל"ט כיהן ברבנות העיר חוסט ועמד בראשות הישיבה דשם, שם מנו"כ. הגאון מהר"ם שיק זצ"ל הותיר אחריו יבול תורני עצום בכל מקצועות התורה, הכולל תשובות בהלכה שכתב למאות שואלים, חידושים על הש"ס, דרשות, חידושים על תרי"ג מצוות, ועוד. מתוך כתב היד שנכתב ע"י תלמידו רבי חיים מאיר אהרן סג"ל - רוזנפלד זצ"ל. ^{מו} יסעיה כה, ט. ^{מז} פרשה ז. ^{מח} קהלת ז, ח. ^{מט} פסוקא ז. ^{נא} פסוקא ט. ^{נב} משלי כ, כא. ^{נב} שמואל א' י, ח. ^{נג} שם יג, יג - יד. ^{נד} להג"ר בנימין הכהן וויטאלי - הרב"ד, דף פד ע"ב. וכן בספרו גבול בנימין דרושים נח ונט. ^{נה} תהלים קלב. ^{נו} שם. ^{נז} עיין זבחים דף נד ע"ב. ^{נח} פסוק יב. ^{נט} פסוקים טו - טז. ^ס מלכים א' ח, יט. ^{סא} עיין בזבחים שם. ^{סב} דף נג ע"א. ^{סג} מלאכי ג, ו. ^{סד} שמות ד, לא. ^{סה} ב, ב. ^{סו} שמות יד, ב - ד. ^{סז} פסוק ד ד"ה ויעשו. ^{סח} שם פסוקים יא - יב. ^{סט} שם פסוק יז. ^ע פסוק י. ^{עא} דפוס ונציאה ת"ח. ^{עב} שיר השירים א, ט. ^{עג} שמות יד, ז.

אמנה", שאין הגליות מתכנסות אלא בשכר האמונה.

ובזכות האמונה שהיא גרמת גאולתנו כאמור, נזכה לכל הטובות המיועדות לנו לגוף ולנפש מפי הנביאים הקדושים לעת גאולתנו המקווה שתהיה במהרה בימינו אמן, (שלכן באו כל הייעודים ההם בלשון כפול, לרמז כי הגאולה הזאת האחרונה לא תהיה גאולת הגוף לבד, כשאר הגאולות שקדמו אליה, רק תהיה גאולת הגוף והנפש, יען כי אז יבטל היצה"ר וכל כח טומאה לגמרי מהעולם כנודע מכמה כתובים²⁸). ולכן בעת הגאולה ההיא, גם אנחנו נחוייב לשיר להשי"ת בלשון כפול, נגד הקפ"ל לנו אז הטובות ממנו יתברך לגוף ולנפש כאמור.

אלה אפוא הם דברי המדרש שהקדמנו, שאמר על מה שאמר הכתוב "זה אלי ואנוהו", שאמר הקב"ה לישראל בעולם הזה אמרתם לפני פעם אחת "זה אלי" (כלומר, שוררתם נגד גאולת הגוף לבדו), אבל לעתיד לבוא (פירוש, שתהיה אז לכם הגאולה לגוף ולנפש), אתם אומרים אותו דבר שתי פעמים, שנאמר "ואמר ביום ההוא הנה אלדינו זה קוינו לו ויושיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו".

וכונת המשך כל דברי המדרש הזה, היא לע"ד לומר כי בגאולה האחרונה שתהיה גאולה כפולה כנ"ל, נזכה ג"כ לגילוי השכינה בפרסום כפול ממה שהיה בעת קריעת ים סוף, שעליה אמרו רבותינו ז"ל²⁹ ראתה שפחה על הים יותר ממה שראה יחזקאל הנביא. וזה יהיה בזכות הקווי הכפול שיש לנו בגלות זה, לזכות אחריו לגאולת הגוף והנפש, שזה נרמז בכפל מלות "קוינו לו" שבפסוק "ואמר ביום ההוא" וכו'. והגילוי הכפול הזה שאמרנו, נרמז בכפל מלת "זה" שבפסוק הנזכר, כי זה הוא מורה באצבע כנודע³⁰.

וחתם הפסוק ההוא דבריו, באמרו בכפל לשון "נגילה ונשמחה בישועתו". לרמזו, שאז תהיה שמחתנו כפולה על הגאלנו אז גאולת הנפש והגוף, ועל היות אז ישועתנו על ידי השי"ת ולא עוד ע"י בשר ודם שזה נרמז במלת בישועתו. וגם לרמז מלת "בישועתו" כי ישועתו היא כביכול ישועתו יתברך כמאמר הכתוב³¹ "בכל צרתם לו צר".

ובעת הגאולה הנזכרת, יקויים בנו מה שכוננו לרמזו בפסוק שהקדמנו שאמר "ויאמינו בה" ובמשה עבדו, אז ישיר משה ובני ישראל את השירה, שכונתנו בו היתה לרמזו, שבזכות האמונה השלימה בהשי"ת שהיתה באבות ובנו בכל העתים, וגם לעתיד לבוא, נזכה שאז לעתיד לבוא ישיר משה ובני ישראל שירה כפולה אליו יתברך כאמור.

וזאת השירה הכפולה נרמזה בריבוי מלת "את" שבפסוק "אז ישיר", כי כל אתין ריבויין כנודע³², וענין זה, נרמז במה שאמר הכתוב על כנסיתנו הקדושה בעד עת הגאולה הנ"ל³³ "קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון", כי כונת הכתוב ההוא היא לומר שאותם הצופים שכבר נשאו קול לשעבר בשירת הים, יחדו ירננו ברנה כפולה בעת הגאולה הנזכרת (שלרמז לזה, אמר "ירננו" בשני נוני"ן ולא אמר "ירנו"). וטעם הרננה ההיא יהיה, לפי שעין בעין יראו וכו', כלומר שאז יגלה לעיניהם אור השי"ת בגילוי יותר מפורסם ממה שהיה בעת קריעת ים סוף וכו"ל.

יהי רצון מלפניו יתברך שנזכה לכך במהרה בימינו אמן, ובילא"ו.

הגאון רבי שמואל יהודה מצליח כהן זצ"ל, מחכמי איטליה³⁴.

רכב מצרים", לקבל הטף]. ואמרו שם בזו"ח הנז', שכל המרכבות ההן היו טעונות מכל מיני קסמים וכשפים, והתאמץ על ידם נגד ישראל. ועוד אמרו שם, על מה שאמר הכתוב³⁵ "ושלישים על כלו" שפרעה נטל אל עצמו לעזרתו כמה שמות הטומאה מג' ג' אותיות. וזה עשה לפע"ד, בחשבו לעמוד על ידם נגד השמות הקדושים בני ג' אותיות הרמוזים בפסוקים³⁶ "ויסע" "ויבא" "ויט", שצפה שהיו עתידים להיות אז בעזרת ישראל. ולפי מה שכתב שם המגיה בדרך רמז³⁷, על מלות "תורישמו ידי" היו ע"ב גם השמות הטומאה בעלי ג' אותיות שלקח פרעה לעזרתו, נגד הע"ב שמות הקדושים דויסע וכו', שהם בין כלם ר"ו אותיות³⁸, יעזש".

וזה לע"ד נרמז גם במאמר "רכב בחור", כי בחור גימטריא רי"ו, וכל זה עשה כדי לעורר השר העליון שלו, שיעזרהו בכח כל הנ"ל להתגבר על ישראל, כאשר כן נתאמץ השר שלו לעשות, וכמ"ש בזה"ק פרשת בשלח (דף נא ע"א), שבאותה שעה השר של מצרים קבץ ת"ר רבוא מרכבות, שבכל מרכבה היו ת"ר ממונים מקטרגים על ישראל, ושגם ס"מ נתן לו ת"ר מרכבות מלאות מקטרגים.

וזה לע"ד נרמז במה שאמר הכתוב "ויאסור את רכבו", שלע"ד ר"ל שע"י כל הנ"ל אסר וחייב לעזרתו את השר שלו, שזה נרמז בריבוי מלת את "ואת עמו לקח עמו", כלומר שחייב לעזרתו גם את שרי שאר האומות שהיו אז עמו של שר מצרים, כי הוא היה אז הראש לכל שרי האומות כנודע³⁹. וכל זה עשה אז פרעה הרשע, לפי שראה שהיה אז מקום אל השר שלו לקטרג על צאת אז ישראל ממצרים קודם הזמן ונגד הדין⁴⁰.

וע"פ כל זה יתורץ הקושי הנ"ל, ויובנו על נכון כל הפסוקים האמורים בענין ההוא, כי הנה מתחלה שהיו ישראל סוברים שלא היו להם לאויבים רק פרעה ועמו, לא היו מסתפקים בענין נצחונם, אך כשראו השר שלהם נוסע אחריהם לעזור את מצרים כדברי רש"י והזה"ק הנ"ל, והרגישו בזה כי רבים היו הלוחמים אז נגדם גם בצבא המרום במרום וכדברי הזה"ק הנ"ל, חזרו להיות דואגים ומסתפקים בענין נצחונם.

וענין זה כלו, נרמז במה שאמר הכתוב בענין ההוא⁴¹ "ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם", ולא אמר 'ופרעה קרב ויפנו בני ישראל אחריהם והנה מצרים נוסעים אחריהם', וק"ל. [יש המשך כאן בדברי רבינו בכת"י...].

ויצא לנו ממנו אמתות מה שאמרנו לעיל, כי כל דבר המותחל באופן נאות יבוא בודאי לידי גמר טוב, כי כן אבותינו יוצאי מצרים, בזכות החילם להחזיק במדת האמונה בהשי"ת בעודם במצרים, וזו בסוף דבר להתמיד באמונה ההיא ולהשרות עי"כ הרוח הקודש על עצמם כאמור.

אנחנו אפוא, שאנו ענפים מהשרשים היקרים ההם, שהיו מאמינים בני מאמינים, חובה עלינו להתמיד בשלימות גמור במדה הנכוחה הלזו של האמונה בהשי"ת, ולבלתי התיאש מהגאולה ח"ו, עם ראותנו התארכות גלותנו זה, והתמדת המקרים בלתי טהורים הנולדים לנו ממנו, וזה למען נזכה עי"כ אל המעלה המעולה שזכו אליה אבותינו יוצאי מצרים, שהיא השגת הרוח הקודש כנ"ל, בהיותנו בזה ענפים דומים אל שרשינו. ומה גם בהתבונננו, כי רק בזכות המדה המעולה הזאת, נזכה אל הגאולה השלימה, אשר כ"כ אנו משתוקקים תמיד אליה, כי כן אמרו במכילתא⁴² על מה שאמר הכתוב⁴³ "תשורי מראש

עד. שם. עה. פסוקים יט - כא. עו. בזו"ח שם ע"ב בשם הרמ"ז זצ"ל. עז. ג' פעמים ע"ב. עח. עיין שערי אורה למהר"י ג'קטיליא שער א, ושל"ה הק' פר' בא תורה אור אות יג בנדמ"ח. עט. עיין ילקוט ש' פר' בשלח סוף רמז רלד. פ. שם פסוק י. פא. מכילתא דרשב"י סוף פ"ד. פב. שיר השירים ד, ה. פג. כגון: יחזקאל לו, כה - כט. יואל ב, כ. פד. מכילתא פרשת השירה פרשה ג. פה. עיין תענית דף לא ע"א. פו. ישעיה סג, ט. פז. ב"ק דף מא ע"ב. פח. ישעיה נב, ח. פט. כמעט ואין ידוע אודות הגאון רבי שמואל יהודה מצליח כהן זצ"ל, היה מתלמידיו של הגאון רבי שמשון חיים נחמני זצ"ל (מח"ס זרע שמשון). במשך שנים רבות מצאנוהו במקומות שונים באיטליה, בשנת תקכ"ט שימש כמלמד בכפר בריסילו (הסמוך לעיר ריג'ו), ובשנה ההיא נמצא גם בכפר בויסו, בתשובה שכתב בשנת תקנ"ט חתם את מקומו בכפר ריוירי (הסמוך לעיר מנטובה). הגאון שימ"ץ זצ"ל (כן חתם שמו) ידו היתה ממשמשת רבות בקולמוסיו ונותנו ממנו קונטרסים רבים (הפזורים ברחבי תבל) שבהם מאמרות פיו מתוקים מדבש ונופת צופים. ידיו רב לו בתלמוד ומדרשים ואף בתורת החן טמן ידו. נלב"ע לאחר שנת תקנ"ט. מתוך קונטרסי דרשותיו כ"י.